

HZ.MUHAMMED'İN HAYATININ GÜNCEL SUNUMU ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER*

Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Some Considerations on the Actual Presentation of the Prophet Muhammad's Life

While presenting the the life of the Prophet Muhammad, it is necessary to make use of al-Qur'an al-Karim, the Hadiths, Sirat Books, General Sources of Islamic History and other references such as the Books of Genealogy (al-Ansab) and the Books of Geography. Especially the books containing information about the life and the narrations of the companions are very important sources to introduce the Prophet Muhammad's life. In this context, it would be dealt with the values such as straightness and trust, respect and compassion, justice and equality, tolerance and peace which the Prophet Muhammed put into practice during his prophethood. On the other hand, in the presentation of the Prophet Muhammad's life place and visual materials should be used.

Tarihî süreçte Hz.Muhammed'in hayatı için, farklı coğrafya, kültür ve dönemlerde farklı sunum tarzları geliştirilmiş ve bu çerçevede geniş bir literatür oluşmuştur. Günümüzde de onun hayatını yeniden okumak, yeniden düşünmek, anlamak ve anlatmak durumundayız. Onun hayatı hakkındaki sunumlar, kitlelerin peygamber tasavvurları açısından bilhassa ve fevkalade önemlidir. Burada, günümüzde Hz.Muhammed sunulurken kullanılacak kaynaklar, sunumların muhtevası, sunumlarda izlenecek metotlar ve muhatap kitle üzerinde, müzakerelelere zemin hazırlamak amacıyla bazı meselelere ana hatlarıyla değinilecektir.

KAYNAKLAR

Kur'ân-ı Kerîm

Kur'ân-ı Kerîm Hz.Peygamber'in hayatı için en önemli kaynaktır. Kur'ân-ı

* 26-27 Mayıs 2006 tarihinde Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesince Bursa'da düzenlenen "İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Elemanları Toplantısı"nda sunulan tebliğ metnidir.

Kerim ile Hz.Peygamber'in hayatı ve onun sunumu sıkı sıkıya irtibatlıdır. Bu irtibat bir kaç açıdan ele alınabilir:

a) Kur'ân-ı Kerim Hz.Peygamber'in hayatının sunumuna malzeme sağlamaktadır.

b) Onun doğru algılanmasına vesile olmaktadır.

c) Hz.Peygamber'in hayatının sunumuna metodoloji ve muhteva açısından katkıda bulunmaktadır.

d) Ayrıca Hz.Peygamber'in hayatının sunumunun Kur'ân-ı Kerim'in anlaşılmasına katkısı mevcuttur.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz.Peygamber dönemindeki savaşlar, antlaşmalar, Yahudilerle, Hıristiyanlarla, Münafıklarla, Bedevilerle ilişkiler, hicret, Peygamber'in evlilikleri, eşleri, beşerî yönü, yetki ve sorumlulukları, kendisine yönelik uyarılar vb. konularda bilgiler yer almaktadır. Bu bakımdan onun hayatı ve faaliyetleri Kur'ân-ı Kerim'den bağımsız düşünülemez. Nitekim en eski siyer müellifleri de eserlerinde bu hususu ihmal etmemişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim Hz.Peygamber'in doğru algılanmasına/anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Bir taraftan Hz.Peygamber'in beşerî tabiatına vurgu yapmakta, bir taraftan da onun diğer insanlar arasındaki özel statüsünü ve otoritesini belirlemektedir. Dolayısıyla Hz.Peygamber'in hayatının Kur'ân-ı Kerim'in ortaya koyduğu ölçüler içinde değerlendirilmesi, sunulması mühim bir meseledir.

Kur'ân-ı Kerim, Hz.Muhammed'in hayatının sunumuna hem metodoloji ve hem de muhteva, amaç ve hedef bakımından katkılar sağlayan veya sunum tarzını etkileyen ifadeler içermektedir. Kur'ân-ı Kerim, hem geçmiş peygamberlerin ve hem de Hz.Peygamber'in hayatından kesitler sunulurken ibret ve ders alınmasını istemektedir. Örneğin; Yûsuf Sûresi 111. âyette geçmiş peygamberlerin hayatı ile ilgili bilgiler verilmekte, onların gönderildiği toplumlardan bahsedilmekte, sonunda bunlarda ibret ve ders bulunduğu ifade edilmektedir. Aynı şekilde, Hz.Peygamber döneminde gerçekleşen bazı olaylara da benzeri bakış açısı getirmektedir. Sözgelisi Âl-i İmran Sûresi 13. âyette Bedir Savaşı'nda sayıları az oldukları halde, Müslümanların galip gelmeleri hatırlatılarak, karşı karşıya gelen iki grubun halinde Müslümanlar için ibret bulunduğu, bundan ders almaları gerektiğini bildirmektedir.

Haşr Sûresi 2. âyette Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaya uymadıkları için göç ettirilen Yahudi kabilesi Nadîroğulları ile ilgili olaydan bahsedilirken, bundan ibret alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bütün bu örnekler, siyer malzemesi sunulurken salt bilgilendirme amacıyla değil, aynı zamanda, ibret ve ders alma gözüyle değerlendirilmesi, diğer bir deyişle öğretici yazım ve sunum tarzının izlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz.Peygamber'in hayatında cereyan eden bazı olayların amacına yönelik ifadeler de bu çerçevede değerlendirilebilir. Sözgelimi hicretin sosyo-politik hedefine işaret eden İsrâ Sûresi'nin 80. âyeti gibi: "Ve şöyle niyaz et! Rabbim! Gireceğim yere doğrulukla girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla..."

Klasik kaynaklarda yer alan rivayetler ciddi bir şekilde değerlendirildikten sonra kullanılmalıdır. Örneğin; rivayetlerin Kur'ân kriterinden geçirilmesi bilhassa önemlidir.

Diğer taraftan Hz.Peygamber'in hayatını sunarken Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasına katkıda bulunduğu daima göz önünde tutulmalıdır. Hiç şüphesiz her söz, söylendiği zaman, mekân ve şartlar içinde önem kazanır. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması için âyet ve sûrelerin nâzil olduğu ortam ve şartların, kısaca Hz.Muhammed'in hayatı öncesinde ve hayatında cereyan eden hadiselerin bilinmesi gerekir. Bu ortam ve şartları ortaya koyan, tanıtan eserler içinde siyer külliyyâtı ve malzemesi ciddi yer tutmaktadır. Bunlar, Kur'an'ın nâzil olmasına yol açan olayların zaman-mekân bağlamında ve bu olayları meydana getiren fertlerin veya toplulukların iyi bir şekilde belirlenmesine katkıda bulunmaktadır. Nüzûl dönemi öncesinde ve o dönemdeki ekonomik, sosyal, kültürel ve ahlâkî yapı, ayrıca olaylar, sebep-olay-sonuç bağlamında ne ölçüde net ve gerçeğe yakın bir şekilde ortaya konulursa, bunun Kur'an'ın anlaşılmasına katkısı da o oranda geniş boyutlu olacaktır. Zira, Kur'an'ın hitap tarzının, üslubunun ve muhtevasının, cereyan eden olaylara, gelişen şartlara göre değiştiği bile görülmektedir.

H.z.Muhammed'in hayatının sunumunda Kur'an-ı Kerim'e yer verilmesinin bir başka önemli yönünü de şu nokta oluşturmaktadır: Tarihin her hangi bir döneminde zeki, kahraman üstün niteliklere sahip bir şahsiyet ortaya çıkarak, kişisel kabiliyet ve becerileri ile planlı bir çalışma sonucu toplumsal bir dönüşüm gerçekleştirebilir. Şu kadar var ki, peygamberlerin ve tabii olarak Hz.Muhammed'in durumu bundan farklıdır. Hz.Muhammed, kendisine vahiy inen, gerçekleştirdiği dönüşümün muhtevasını ve stratejisini vahyin belirlediği, başarısının temelinde vahyin bulunduğu bir şahsiyettir. Kur'an onun mucizesidir. Hz.Muhammed'in hayatı veya hayatından bir kesit sunulurken onun üstün niteliklerinin yanında, daima ve her açıdan vahye, vahyin rolüne işaret edilmelidir. Bu yapılmazsa, sunum, kültürel düzeyine göre okuyucuyu/dinleyiciyi, onun başarısının altında başka nedenler aramaya itebilir.

Hadis Külliyyatı

H.z.Peygamber'in hayatının ve kişiliğinin tüm yönleri ve döneminin kültürü hakkında geniş bilgiler içeren hadis külliyyatının, onun hayatının sunumu için önemi izahıta varestedir. Vürud tarihleri tespit edilebilen hadislerin kronolojiye yerleştirilmesi, vürud tarihi tespit edilemeyenlerin ise sistematik sunumlarda kullanılması, siyer malzemesinin daha da zenginleşmesine vesile olacaktır. Hadislerin, kısa da olsa yorumlu olarak sunulması güncel değerini artıracaktır.

Diğer kaynaklar

Klasik siyer kaynakları, genel İslâm tarihi kaynaklarının Hz.Muhammed dönemini ele alan kısımları ile, ensâb kitaplarından coğrafya kitaplarına kadar geniş literatürün siyer için önemi açıktır.

Sahabilerin Hayatından Kesitler

H.z.Muhammed'in hayatının sunumunda, sahabilerin hayatından Hz.Peygamber'le bağlantılı ve sunulan konuya uygun kesitler kullanılmalıdır. Bu suretle, Hz.Peygamber'in örnekliğinin davranışlara yansımaları, toplum hayatına etkisi, kimlik ve kişilik oluşturmaya katkısı canlı olarak ortaya konulmuş, ilke ve prensiplerin yaşanan kültürün parçası haline nasıl dönüşebileceği somut olarak gösterilmiş olacaktır. Şu kadar var ki, şayet sunum Hz.Peygamber'in hayatının

tamamını içeriyorsa, örneklerin, tüm yönleriyle dönemin tarihini kapsayacak ölçüde fazla olmamasına da dikkat edilmelidir. Çünkü bu, ayrı bir konudur.

HZ.MUHAMMED VE EVRENSEL DEĞERLER

Hız.Muhammed, İslâm medeniyetinin üzerine inşa edildiği değerler sistemini hayata geçiren, onlara dinamizm kazandıran bir şahsiyettir. Onun bu niteliğiyle sunulması, özellikle günümüzde kimlik bunalımı yaşayan Müslüman câmia için önem arz etmektedir. Zira, bireysel ve toplumsal düzeyde hayatı anlamlandıran, kimlik, kişilik oluşturan, güven, dinamizm ve değerlendirme gücü kazandıran, istikrar ve direnç sağlayan, özgürlük kaynağı olan, kamu bilinci oluşturan, topluma ileri hamleler yaptıran, medeniyetin çerçevesini çizen ana unsur değerler sistemidir. İslâm medeniyetinin üzerine inşa edildiği inanç, aile, sevgi, saygı, güven, özgeçilim, dayanışma, doğruluk, ehliyet, adalet, eşitlik, istişâre, çalışma, üretme, cömertlik, dostluk, merhamet, iyilik, affedicilik, sabır, tevekkül, hoşgörü, barış gibi belli başlı değerler Hz.Peygamber tarafından yaşanan kültüre yansıtılmıştır. İslâm medeniyetinin oluşum ve gelişme aşamalarında bu değerler Müslümanlara ruh vermiş ve bu ruh, kurumlara ve eserlere yansımıştır.

Onun hayata geçirdiği değerler birikimi, sistemli ve mümkün mertebe üzerinde ittifak edilebilecek tarzda, hayatın içinden örneklerle günümüzde yorumlanmalıdır. Bu yapılamayınca, günümüzün hâkim medeniyetinin değerler alanında ortaya koyduklarını ve yaymaya çalıştıklarını hakkında değerlendirme yetisine dahi sahip olunamamaktadır.

Bu noktadan hareketle, 2006 yılı Kutlu Doğum Haftasındaki programlarda, “Hz.Peygamber’in başarısının ölçüleri”; “hayata geçirdiği değerler”; “Cahiliyenin Asr-ı Saadete Dönüşmesi”; “İslâm medeniyetinin dünya medeniyeti olduğu dönemde değerler sisteminde Hz.Muhammed’e vurgular; “Hz.Muhammed’in Dünya Müslümanları ve bizim için önemi” ve en sonunda da “Hz.Muhammed’in mesajının evrensel boyutları” gibi başlıkları power point eşliğinde işledim. Sunumum hakkında olumlu tepkiler aldım. Bu çalışmayı, işaret edilen başlıkları daha da zenginleştirdikten sonra konularla ilgili belgelere, görsel malzemelere de yer verdiğimiz bir kitapçığa dönüştürerek önümüzdeki günlerde bastırmayı düşünüyoruz.

METOT ÜZERİNE

Hız.Muhammed, daha ziyade geçmişte üretilmiş, hat, hilye, na’t gibi sanat eserleriyle tanıtılmaktadır. Geçmişte çok güzel şeyler üretildiği görülüyor. Bunlar hâlâ daha muhatap kitlede olumlu etkiler meydana getirmektedir. Günümüzde de çeşitli alanlarda sunumda sanat önemlidir. Günümüzde daha ziyade konuşma (akademik, popüler) ve şiir ağırlıklı sunum hakimdir. Özellikle şiirle sunumlar yaygınlık kazanmaktadır ve başarılı/etkili sunumların bulunduğu da gözlemlenmektedir. Örneğin; ünlü şiir yorumcuları, diğer birkaç yorumcunun yanı sıra Dursun Ali Erzincanlı hakkında olumlu değerlendirmelerde bulunmakta, onun okuduğu şiire muazzam yorum kattığını söylemektedirler. Dursun Ali Erzincanlı ve onun gibilerin sağlam bilgiye dayanarak, dozunda ve doyurucu muhteva ile desteklenmesi önemlidir. Bunun yanı sıra alan genişletilmelidir. Sözel geliş Hz.Peygamber’in mesajının tiyatro eserleri ve filmlere yansıtılması gibi.

Bir de son zamanlarda folklorë sağlıksız bir dönüşüm görölmektedir. Meşhur türkülerin müziğine yeni sözler eklendiği de oluyor. Bir radyoda çalan bir müziğin sözlerine örnek verelim: “Deli gibi sevdim seni Yâ Resûlallah”. Bazı sunumlarda sağlam bilgiden uzaklaşarak tarihin dışına çıkıldığı da görölmüyor. Bu tarz sunumlar, zaman zaman halkın ilgisini çekmek için duygu istismarına/sömürüsüne yol açabilmektedir. Bu tarz sunumların bir sâiki de ticarî amaç güdülmüştür. Ticarî amacın düşünülmemesi gerekir, reyting neyi gerektiriyorsa ona yönelinmemelidir.

Hz.Peygamber'in hayatı veya hayatından bir kesit sunulurken, imkânlar ölçüsünde mekanları tanıtıcı görsel malzeme kullanılmalıdır. Bu, onun tarihi bir şahsiyet olması açısından önem arz ettiği gibi, bu tarz bir metot, tarih disiplini açısından da mühimdir.

HEDEF KİTLE

Hz.Peygamber'in hayatının sunumunda hedef kitlenin dikkate alınması önemlidir. Örneğin, her seviyedeki ders kitaplarının ilgili üniteleri yazılırken, bu üniteleri okumuş çocuklara, gençlere, çeşitli düzeylerdeki kitlelere Hz.Peygamber'in hayatı bir bütün olarak sunulurken, farklı üslup ve muhteva kullanılırsa daha verimli sonuç alınacağı muhakkaktır. Mesela; entelektüel seviyesi yüksek kesim, Hz.Peygamber'le ilgili bilgi ve duygularını tazelemek istediğinde, kendisini tatmin edecek bir siyer bulabilmelidir. Bunun bir başka boyutu: Hz.Peygamber'i diğer kültürlerin mensupları ile buluşturmak gerekir. Bu yapılırken, dinler tarihi ve uygarlık tarihi gibi ve daha başka disiplinlerden de yararlanılması cihetine gidilmelidir. Kültüründe “Yaratıcı” ve “Peygamberlik” inancı bulunan bir topluma Hz.Muhammed'in sunulması ile, böyle bir inanca sahip bulunmayan bir kültürün mensuplarına sunulması arasında fark olabilir. Bu iki kesim için, farklı metot ve muhtevaya yer verilmesi düşünölmelidir.